

KIRJA-ARVIO:

ITKUVIRSIEN JA ITKIJÖIDEN ELÄMÄSTÄ ENNEN JA NYT

Tenhunen, Anna-Liisa 2006: Itkuvirren kolme elämää. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1051. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 443 sivua.

Galina Misharina & Eila Stepanova

Vielä 1900-luvun alussa naisten ylläpitämä itkuvirsiperinne eli Suomen lähialueilla, Karjalassa, Inkerissä ja vepsäläisten keskuudessa. Itkuvirsillä eli äänellä itkemisellä oli olennainen rooli erojaisriiteissä. Itkettiin häissä ja hautajaisissa, pojan tai miehen sotaan lähtiessä. Rituaalien ulkopuolella esitettiin myös arki- tai tilapäitkuja. Äänellä itkemisen avulla naiset pitivät yhteyttä tuonpuoleisen ja tämänpuoleisen välillä, ylläpitivät järjestystä yhteisön ja suvun sisällä sekä purkivat omia tunteitaan, surujaan ja ahdistuksiaan (Nenola 2002, 29). Itkuja esitettiin improvisoiden, mutta perinteistä itkukieltä ja esitystapoja noudattaen. Huolimatta erilaisista yhteiskunnallisista muutoksista, kaupungistumisesta ja modernisaatiosta perinteisiä itkuvirsiä sepitetään ja esitetään yhä, vaikkakin taitajat ovat jo harvassa. Äänellä itkentä ja itkuvirsien tai pikemminkin itkulaulujen sepittäminen on löytänyt paikan myös suomalaisessa nykykulttuurissa, jossa naiset opettelevat vanhaa taitoa erityisillä kursseilla ja sepittävät itkuja omiin tarpeisiinsa.

”KARJALAN ÄIDISTÄ” NYKYITKIJÖIHIN

Anna-Liisa Tenhunen hahmottaa tänä vuonna ilmestyneessä folkloristiikan väitöskirjassaan *Itkuvirren kolme elämää* itkuvirsi-ilmiötä varsin uusista näkökulmista. Punaisena lankana tutkimuksessa kulkee näkökulma itkuvirsiin estradiesityksinä ja toisaalta siihen, mitä itkuvirsistä ja itkennästä on tiedetty tai kirjoitettu suomalaisessa julkisuudessa eri aikoina.

Itkuvirren *ensimmäisellä elämällä* Tenhunen tarkoittaa rajakarjalaista itkuperinnettä 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Ensimmäistä elämää tutkimuksessa edustaa Suomessa kuuluisaksi tullut suistamolainen itkijä Matjoi Plattonen, jota

kutsuttiin myös ”Karjalan äidiksi”. Tenhunen kertoo, miten A. O. Väisänen löysi lähinnä vain omassa kylässään tunnetun ja kysytyn häiden ja hautajaisten itkettäjän ja teki hänestä kulttihahmon. Erittäin hyvin ja elävästi kirjoitettu luku Matjoi Plattosen elämänhistoriasta osoittaa tutkijan perehtyneen erinomaisesti itkijän hahmoon. Sama koskee Matjoin itkuvirsistä kertovaa lukua. Siitä löytyvät myös riittien kuvaukset ja niihin upotetut Plattosen itkuvirret. Itkuvirren ensimmäisen elämän kuvauksesta ilmenee vahvana ajankohdan kansallinen ja ideologinen tarve tuoda vanhat perinteet tutuiksi suurelle yleisölle ja siten pyrkiä rakentamaan kansallista kulttuuri-identiteettiä.

Matjoi Plattosen tarkastelussa näkyy selvästi, miten perinteiset itkuvirret muuttuvat uusien kontekstien myötä ja miten yleisön ja tutkijoiden arvostus sekä kiinnostus itkuja kohtaan ovat muuttaneet itkuja ja miten ne ovat vaikuttaneet itse itkijään (s. 183). Olisi mielenkiintoista tutkia, vaikuttivatko Matjoi Plattosen kuuluisuus ja maine koko Suistamon alueen itkuperinteen elämään ja säilymiseen. Tuliko sen myötä kenties uusia innokkaita itkijöitä, jotka halusivat seurata Matjoin jäljillä?

Toisella elämällä viitataan karjalaisevakkojen itkuperinteeseen Suomessa. Sitä tarkastellaan usean siirtokarjalaisen naisen osalta, mutta tarkastelun pääkohteena on Klaudia Plattonen, Matjoi Plattosen lapsenlapsi. Evakkonaisten itkuvirsi-innostus syntyi vasta vuosien kuluttua Suomeen muuttamisesta. Silloin itkuja ei enää esitetty rituaalien yhteydessä, vaan ne muuttuivat estradiperinteeksi, joka palveli myös paikallista perinnematkailua. Monet siirtokarjalaiset itkijät kokivat esiintyessään, että itkusanomaa jäi oudoksi osalle yleisöstä ja etenkin nuorille sukupolville. Silti itkuvirsiperinne nähtiin yhtenä aidon karjalaisuuden symbolina.

Itkuvirren *kolmas elämä* sijoittuu nyky-Suomeen, jossa on 1990-luvulla alkanut jonkinlainen ”itkubuumi”. Itkuvirsiä sepittävät ketkä tahansa suomalaiset naiset ilmaisemaan tunteitansa, karjalaisuus tai karjalainen tausta ei ole enää merkittävää. Uusia itkuja esitetään eri yhteyksissä, muun muassa itkukursseilla, perhejuhlissa ja teatteritapahtumissa. Nykyitkuja käytetään myös eräänlaisena terapiamuotona, monet nykyitkijät sanovat itkun olevan ”hyvä hoitokeino omien tunteiden ja traumojen purkajana” (s. 382).

ITKUVIRREN KIRJAVA ELÄMÄNTARINA

Tenhusen tutkimus ei siis keskity ”itkuvirsiin sinänsä, vaan itkukulttuuriin eli itkuvirsien elämään – miten itkuvirsiä käytetään ja mikä niiden merkitys on itkijöiden elämässä” (s.14). Hän myös kysyy, ”mitä äänellä itkemisen perinteelle on tapahtunut ajan, ympäristön ja kontekstin muututtua” (s. 15). Sen lisäksi tutkija tarkastelee itkuvirsien oppimista sosiokulttuurisen lähestymistavan pohjalta.

Tenhunen on saanut herätteen itkuvirren kolmesta elämästä Lauri Hongon folkloreprosessi-teoriasta, joka hahmottaa folklorelle kaksi elämää. Hongon mukaan ”folkloreprosessi on kaavamaistettu folkloren elämäntarina missä tahansa kulttuurissa. Se alkaa ajalta ennen perinnekäsitteen syntymää ja päättyy nykyhetken arvioon perinteen merkityksestä kulttuurissa.” (Honko 1990, 102–103.) Ensimmäisessä elämässä folklore elää luonnollisessa ympäristössä, kun taas toisessa elämässä se otetaan

uudelleen käyttöön esimerkiksi arkiston kätköistä tai elvytetään. Honko jakaa jälleen molemmat folkloren elämät erilaisiin vaiheisiin: ensimmäiseen elämään kuuluvat ”folkloren ulkopuoliset löytäjät”, ”kulttuurin kuvaus ja sen käyttö yhteisön sisällä” ja ”ihmissuhteiden synty perinnetyön pohjalta”. Toiseen elämään sisältyy ”folkloren kulttuuripoliittinen käyttö”, ”folkloren kaupallistaminen” sekä ”folkloren esittäjien tukeminen”.

Tenhusen itkuvirren kolme elämää hahmottuvat kuitenkin varsin eri tavalla kuin Hongon mallissa. Jos tarkasteltaisiin itkuvirren elämiä Hongon teorian kautta, sekä Matjoi että Klaudia Plattosen itkuineen voisi sijoittaa Hongon mallin ensimmäiseen elämään, mikäli kriteereinä olisivat itkuperinteen tuntemus ja taito eivätkä aika ja paikka, jossa itkijä elää. Siirtokarjalaiset ovat pyrkineet luomaan Suomessa omaa karjalaisuutta eli omaa ryhmäidentiteettiä, johon kiinteästi on kuulunut itkuvirsiperinne. Osa heistä oli omaksunut äänellä itkemisen taidon jo lapsuudessaan. Toisaalta, jos kriteerinä olisi väitöskirja-aineiston itkuvirsien esityspaikka ja funktio, julkinen juhla-konteksti, Matjoi ja Klaudia Plattosen itkuvirret voisi sijoittaa honkolaiseen folkloren toiseen elämään. ”Karjalan äidin” Matjoi Plattosen sekä siirtokarjalaisten naisten itkuvirret nostettiin aikanaan estradille juhlaperinteeksi Suomen kansan kuultaviksi ja nähtäviksi tyydyttämään kansallisia, ideologisia ja viihteellisiä tarpeita.

Nykysuomalaiset itkuvirret tai itkulaulut, joita Anna-Liisa Tenhunen tarkastelee itkuvirren kolmantena elämänä, ovat vaikeammin sijoitettavissa. Tutkija itsekin huomauttaa, että nykyitkuissa on havaittavissa piirteitä Hongon mallin sekä ensimmäisestä että toisesta elämästä. Samalla hän esittää uusia ongelmia, jotka liittyvät esimerkiksi nykyitkujen kieleen, musiikkiin ja tematiikkaan. Tenhunen käyttää nykysuomalaisten esittämistä itkuista nimitystä *itkulaulut*, joka onnistuu hyvin kuvaamaan ilmiötä. Termiin itkuvirsi liitetään tiettyjä, jo vakiintuneita piirteitä, jotka puuttuvat suomalaisista itkulauluista. Tutkijan mukaan kyse on kuitenkin jossain mielessä samasta tunteiden ilmaisumuodosta. (s. 384.)

ITKUVIRSITUTKIMUKSEN UUDET HAASTEET

Yksi väitöskirjan ansioista on hyvin tarkka ja seikkaperäinen kuvaus median suhtautumisesta ja reaktioista itkuvirsiesityksiin sekä itkijänaisiin eri aikakausina. Anna-Liisa Tenhunen on koonnut laajan media-aineiston vuosilta 1882–2005 muun muassa itkuvirsiiä käsittelevistä lehtiartikkeleista, radio- ja tv-ohjelmista, dokumenttielokuvista ja internet-sivustoista. Tämä itkuvirsiiä koskettavan media-aineiston kuvaus luo erinomaisen pohjan uusillekin tutkimuksille.

Tutkimuksen merkittäviä saavutuksia on niin ikään A. O. Väisäsen Matjoi Plattoselta tallentaman aineiston läpikäyminen ja esilletuominen. Anna-Liisa Tenhunen on näin saattanut tutkijoitten tietoon Matjoiin laajan itkuvirsirepertoarin, joka aikaisemmin on ollut hajallaan. Muutenkin aineiston kuvaus on yksityiskohtainen, ja tutkija antaa runsaasti taustatietoja aineiston hankintavaiheista.

Tutkimuksen tyyli on kuvaileva: tutkija referoi ja raportoi aineistoaan joissakin kohdissa jopa liian paljon, jolloin hänen omaa ääntään on toisinaan vaikea kuulla.

Anna-Liisa Tenhusen väitöskirjasta nousee monia kysymyksiä, jotka jäävät vielä vaille vastauksia mutta viittaavat eteenpäin itkuvirsitutkimuksessa.

KIRJALLISUUS

HONKO, LAURI 1990: Folkloreprosessi. – *Sananjalka* 32: 93–121.

NENOLA, AILI 2002: *Inkerin itkuvirret*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimintuksia 735. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

FM Galina Misharina valmistele väitöskirjaa komilaisesta itkuvirsiperinteestä Helsingin yliopiston folkloristiikan oppiaineessa.

FM Eila Stepanova valmistele väitöskirjaa karjalaisesta itkuvirsiperinteestä Helsingin yliopiston folkloristiikan oppiaineessa.